

”חביבין יסורין”

[פרשת בא – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה” שיחה 5.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

במכת בָּרָד אנו מוצאים תופעה מוזרה. הנה פרעה הרשע הנהו אב-הטיפוס לכל מציקי ישראל הזדוניים לכל דורותיהם. (הרמב”ן על שמות ה’ג מגדיר אותו ”היה חכם גדול”) והרי הוא מודה: ”חטאתי הפעם, ה’ הצדיק, ואני ועמי הרשעים” (ט, כז). יש כאן שלש פליאות.

א. אין כאן סתם התבטאות על ”כל יכולתו” של ה’, אלא על **צדקותו של ה’**. – איך הכיר בזאת?

ב. ניחא שמגדיר כך את ה’, אבל עוד רחוקה הדרך שהאדם יאשים את עצמו שהוא הנהו רשע!

ג. ואם כבר מאשים, איך השכיל להקדים את עצמו, ולא את יועציו (ראה סוטה יא. שיועציו תלו לבנה סביב צוארו, עד יכנע). והרי זו ענוה, ובאמת הוא התעלה בזה הרבה!

אלא למדונו חז”ל כי פרעה נוכח במכה זו עד כמה הקב”ה חומל על מעשיו ורוצה בתקנתם. גם כאשר ה’ מעניש, עדיין הוא חס עליהם ודואג לטובתם. כי הנה ה’ נתן לפרעה עצה עוד בטרם בוא מכת הברד, ”ועתה שלח העז את מקנך...” (ט, יט). זאת אומרת עצה הוגנת בכדי להצילו מן הנזק.

ובכן, אין המכות נקמה להביא מצוקה, אלא חינוך והדרכה כדי לכוון את הבריות לדרך האמת. (ראה המלבי”ם לשמות ט, כז). ואלו דברי ”פסקתא זוטרתית” (מדרש לקח טוב) על פסוקנו: ”וכי יש לך שהוא מביא על שונאו רעה, והוא מודיעו (מראש) ומתרה בו? אלא זהו שאמר הכתוב... שהוא מורה דרך לרשעים שיעשו רצונו, ולא יאבדו מן העולם”.

מצאנו לימוד זה בצורה חריפה ביותר. ידוע ”אין עונשים אלא אם כן מזהירים”, אבל אף באיסור ידוע כמו עובד ע”ז ושפיכות דמים, רק אם מבטא המוזהר בשפתיו לפני עדין שהוא יודע שיומת על כך, אז ייענש. ובכן איש כזה הרי הוא רשע מרושע! ואעפ”כ קבעו חז”ל שהקב”ה מצטער על איבודו – ”בשעה שאדם מצטער (=נהרג ע”י בית דין), שכונה מה לשון אומרת? קלני מראשי, קלני מזרועי. אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, ק”ו על דמן של צדיקים” (סנהדרין מו). ועוד ציוו בעת שבית דין ממת אותו: ”ברור לו מיתה יפה”, שכתוב ”ואהבת לרעך כמוך!” (פסחים עה). כלומר, גם עליו יש מצוות ”ואהבת”. הננו רואים שהקב”ה אינו חפץ במות הרשע.

אלא ודאי ”מפי עליון לא תצא הרעות והטוב” (איכה ג, לח עיי”ש ברש”י). וככל דברי ”מורה נבוכים” (חי”ג פ”ב) שהרעות והנזקים שיש בעולם לא באו מאת ה’, אלא שהבריות הן שמצערות את עצמם, וזהו למגנית רוחו של יוצר כל.

והיינו הדברים המאלפים של מהר”ל, בביאור איך ברכת ”דיין האמת” תחשב עוד ”ברכה”: ”ומה שמגיע הרעה אל האדם... מורה שהוא ית’ הוא טוב, ואינו רוצה (במעשה האדם) ברע, כי כל טוב שונא את הרע, ולכן יש לברך אף על הרע, כי זה בא מצד הטוב (ה’) שאינו חפץ ברע, ועוד... הרי זה כפרה על חטאתו, ולפיכך הם לטוב”. (”נתיבות עולם”, ח”ב ”אהבת ה’, פ”א)

נקודה אחרונה זו, נתבארה ב”משנה ברורה” (סי’ רכ”ב ס”ק ד’) על שהברכה ”דיין האמת” נאמרת ”בדעת שלמה ובנפש חפצה” עיי”ש. חז”ל האריכו בנושא זה (עיי’ דף ה) שם הקשו על צרותיהם של עם ישראל ”רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן (!) אפקוד עליכם את כל עונותיכם” (עמוס ג, ב) ופרשו, אדם הגובה חוב מן ידידו גובה כל יום קצת עד יפרע כל החשבון. ולאווה”ע שאיננו אוהב, ה’ נמנע מלגבות עונשם עד שלבסוף מכלה ומחסל אותם לחלוטין. זאת אומרת, יסוריהם של ישראל הם הבעה של אהבה, של זיכוך ועילוי. ”וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו, ה’ אלהיך מייסרך” (דברים ת, ה).

ובזה מובן לנו יותר פתרון השֶׁחוק הנורא, כאשר אותו "ספר-תורה חי" (ראה סנהדרין סח.), ר' אליעזר בן הורקנוס, ישב מתפתל בחום ("חמה עזה יש בעולם") וכל תלמידיו גדולי עולם מתפרצים בבכי לראות אותו - "בור סוד שאינו מאבד טיפה" (אבות, ב) כה סובל. התחיל ר' עקיבא משחק! תמהו עליו מאד כל הנוכחים "והרי ספר תורה מונח בצער! "ענה: "כל זמן שראיתי רבי שאין יינו מחמיץ... (ראה פי"ב יהודעי", ארבעה סוגי עונש, על פגם בד' חלקי לימוד פרד"ס) אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו (בעוה"ז). ועכשיו שאני רואה רבי בצער, אני שמח". תמה רב אליעזר "כלום חיסרתי מן התורה כולה?" (פלא לאזנינו לשמוע הגדרה-עצמית כה ברורה). וענה רבי עקיבא "לימדנו רבנו, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". וזהו המשך הסוגיא האומר "חביבין יסורין", ואף רבו הגדול התחזק "סמכוני, ואשמע דברי עקיבא תלמידי". (סנהדרין קא.).

ע"ז מובן מאד הביטוי "ושמחים ביסורין" (שבת פח.), עד שאמרו: "כל השמח ביסורין שבאין עליו, מביא ישועה לעולם" (תענית ח).

וראוי שנחקור כאן, נכון שיש לפעמים צורך ביסורין, אבל "לשמחה, מה זו עושה?". התשובה היא: אמנם כאשר האדם יודע ומשים לבו לכך כי ודאי הגמור, שהצרה מבשרת לו ריפוי ותיקון, ופשוט מאד שמאת ה' לא יכול להיות "דבר רע" ("אין דבר רע יורד מן השמים" - ב"ר נ"א / מו"נ ג, ט). "לומר שהש"י מביא פורענות על האומות בשביל חטא שלהם, זה אינו. כי הש"י לא בא ממנו רק הטוב..." (מהר"ל, "חידושי אגדות", א/קלז עיי"ש ההסבר). ע"י הגדרה-שכלית זו בפני עצמה, באה ישועה לעולם, והיינו דברי שלמה: "רוח איש יכלכל מחלהו. ורוח נְקָאָה, מי ישאנה?" (משלי יח, ד). כאשר שְׁכָל האדם הוא ער ומדריך אותו, הרי הוא מחוסן נגד כל כאב, כל מעיק מתגמד בעיניו, והאדם הוא מרום מעל לכל בעיותיו, וכדברי הרמב"ם "אילו היה איוב חכם, לא היה ענינו קשה עליו" (מו"נ ג/כב ועיי"ע פ"כג).

זהו אחד היסודות החשובים ביותר ב"יהדות", והוא דין גמור (שו"ע או"ח סוף ר"ל). לדעת היטב שכל התיחסותו של ה' לברואיו הוא להיטיב להם, לשפר את מצבם, וכמו רופא אומן המנתח בכדי לרפאות. פרעה הגיע לידיעה גדולה זו, כאשר ראה איך ה' מייעץ לו עצה כדי לצמצם את הנזק. גם אנו נאמר: ה' לא צריך להכביר לנו ב"שיעורים" מרובים. די לנו הוכחה אחת, ומשם אנו צריכים לזכור את הלקח לכל אורך חיינו: אם רק נתייחס להוכחה ההיא במלוא הרצינות הראויה.

אנו מוצאים עשר מיני **ידיעות** שה' חינך אותנו בהן ע"י מופתי יציאת מצרים:

(א) וידעו מצרים כי אני ה' - ז/ה	(ו) למען תדע - ט/כט
(ב) בזאת תדע - ז/ז	(ז) וידעתם - י/ב
(ג) למען תדע - ח/ח	(ח) למען תדעון - יא/ז
(ד) למען תדע - ח/יח	(ט) וידעו מצרים - יד/ד
(ה) בעבור תדע - ט/ז	(י) וידעו מצרים - יד/יח

ישנו לימוד נפרד ומיוחד לכל אחד מהפסוקים הנ"ל. היום עסקנו בלימוד הששי הנ"ל (ט, כט) כלומר, שהרעות אינן רעות, אלא באו כולן לתועלת ולברכה, וכמו שפרעה עצמו הודה בפה מלא.

ר' יהונתן אייבשיץ ("יערות דבשי") כותב: לא יאמר האדם 'אילו היה לי ממון, הייתי מרבה להיטיב לבריות', אין זה נכון. כי הקב"ה ודאי תכנן הכל לטובה, ואם טוב הוא שזה יהיה עשיר, היה עושהו עשיר. ממה שאנו רואים שה' לא עשאהו עשיר, מזה יש לשער שמא איש זה היה מתפקד מרוב ממון ולא היה עומד בנסיונו.

וכן אל יאמר אדם 'אילו היה ה' מעניק לי יותר שכל וחכמה, אזי הייתי מתפתח להיות מגדולי התורה', אין זה נכון. כי הרי גם ה' רוצה בכך! אלא כנראה, אילו היה לו שכל יותר, הוא היה ממציא המצאות של כלי משחית לחבל לבריות (גשמית או רוחנית, לעצלות או לתאוות).

סוף דבר, "את הכל עשה (ה') יפה בעתו".
כמובן, מצנה על האדם להתפלל על מניעת היסורים, שלו ולשל אחרים, כי בזה גופא הוא עובד את ה',
הרוצה שלא יסבלו ברואיו יסורים. מדובר בעיוננו זה על השקפה נכונה אודות תופעות היסורים
שבעולמנו, ובזה "רוח איש, יכלכל מְחֵהוּ", כי ע"י הכרה זו הוא מתעלה האדם ומתרומם על כל
הצרות.